

פרשת השבוע על פי אור החיים הקדוש

הנהיגו את בני ישראל
למען יראו כי את ישראל

1. א. וילך משה. צריך לדעת להיכן הלך, ויונתן תרגם שהלך למשכן בית אולפנא, והמפרשים אמרו (עיי' ומכ"ן) ורכינו בחיי' שהלך ממתנה לוויה למחנה ישראל כאדם הנפטר מחבירו, והכתוב סתום הוא, ואין ממנו היכר לאחד מהדרכים. עוד צריך לדעת מי העיר את רוח משה לדעת שמלאו ימיו ושנותיו, והלא אמרו בגמרא (שבכ"ל) שאין מודיעין לאדם ימיו ושנותיו, ומי הודיעו למשה:

ואמרו עוד כי השמות שיש לישראל הם שמות הנשמות². וכבר העירותי בזה בפירוש פסוק ושם רשעים ירקב (משלי ו), וכמאמר חז"ל שאמרו (וזהו חדש רות פד ע"ג) שאין הרשעים זוכרים את שמם. והטעם הוא כי הרשע אין לו נפש, וכמו שרמז בפסוק ושמת סכין כלועך אם בעל נפש אתה (משלי כג ב), הא למדת שהרשע אינו בעל נפש, כי נשכית היא ממנו, ולזה אין הרשעים מכירים את שמם, כי אינם בעלי נפש בעלת השם:

וכאן אמר וילך משה, פירוש רוח החיים שבו שחקרא משה, הלכה כסדר הרגיל למי שמגיע קצו, וכינה לנפשו לשון זכר, כי הוא סימן לגודל הנפש כשתהיה במדרגת זכר, והודיע הכתוב כמה שאמר וידבר את וגו', שהרגיש בהליכתה הכיור שהגיע קצו ביום ההוא, כאמרו בן מאה וגו' אנכי היום, ואמרו ז"ל (סוטה יג:) היום מלאו ימי ושנותי:

2. וזה לשון רבינו בפרשת ויחי (בראשית מז כט) וז"ל עוד יש לומר כי הרגיש מהדברים אשר יארע לאדם קודם מותו על דרך אומרו ז"ל בספר הזוהר כי שלשים יום קודם מותו מעבירין ממנו הצלם, ומעשה הובא שם שראה רבי שמעון בר יוחאי רבי יצחק שעבד צלמו ממנו, והגם כי ידעה זו מושללת מבני אדם, הצדיקים מרגישים ויודעים כל דבר רוחני, עכ"ל.

3. פירוש שמו של אדם, כגון ראובן או ישעיה, שמן השמים נותנים בדעתו של האב לכנות שם לבנו כפי שורש נשמתו. (אור בהיר). שכל איש יקרא כשם כפי בחינת נשמתו, כמו שדרשו אל תקרי שמות אלא שמות. (אור הגנוז). בספר חפץ ה' (ברכות יג) השם שאדם קורא לבנו הוא השם שקרא ה' להנשמה בעולם העליון. וראה ספר הבהיר (מאמר פ), ובהגהות אור בהיר שם. (נר למאור). וראה עוד בספר עטרת צבי (ח"א עד ע"ג) שכתב ז"ל אדם הראשון קרא שמות לכל חי בחכמת המאציל ברוך הוא וברוך שמו אשר חלק מחכמתו ליציר כפיו, להיות קורא שמות לכל נפש החיה וכו' ע"כ. ובספרו בית ישראל (דף ו) כתב ח"ל וקבלתי מרבותי היות שם האדם הוא שורש נשמתו באותיות של שמו ע"כ. ובספר נועם אלימלך בפרשת לך לך, כתב שמה גורם, היינו השם שהוא נקרא כשם אדם כשר וישר, זה גורם לאדם שיהיה צדיק, למשל מי ששמו אברהם ורצה לעבור הש"ת ברוך הוא, אזי השם הזה גורם ומסייע לו שיהיה צדיק, ער כאן.

4. ואמרו ומחה ה' את שמו מתחת השמים. דע כי שורש נשמות עם בני ישראל יסודתם בהררי קודש תחת השמים, בסוד השמים כסאי (ישעיה סו א), והנשמות הם חצובות מתחת כסא כבודו יתברך, והכו:

5. וכבר ידעת סוד השם כי הוא הנשמה, וכמו שהארכנו במקומות אחרים⁷.

6. ונחזיק לומר להם טעם שהכיר שהיום מלאו ימיו ושנותיו, והגם שאמרנו הטעם מדרך הצדיקים להעלים השגתם, אשר ישיגו יותר על בני דורם, ולזה אמר להם טעם הכרתו כדבר משני טעמים. אחד, לא אוכל עוד לצאת ולבא שניטלה ממני הרשות ונתנה ליהושע. שנית, שה' אמר אליו לא תעבור את הירדן הזה, מזה הכיר כי קרבו ימי הפקידה:

7. עוד נתכוון לומר להם טעם שהכיר שהיום מלאו ימיו ושנותיו, והגם שאמרנו הטעם מדרך הצדיקים להעלים השגתם, אשר ישיגו יותר על בני דורם, ולזה אמר להם טעם הכרתו כדבר משני טעמים. אחד, לא אוכל עוד לצאת ולבא שניטלה ממני הרשות ונתנה ליהושע. שנית, שה' אמר אליו לא תעבור את הירדן הזה, מזה הכיר כי קרבו ימי הפקידה:

6. ואם תאמר מנין ידע משה בדיוק יום המיתה. הלא אמרו ז"ל כי מיום שינוטו הצללים עד יום המיתה הם ארבעים יום, ומי יודע הדברים יותר ממה, והשכיל וידע יום קצו, והכרה כוונת מושגת היא לגדולי עולם, ועיי' מה שכתבתי בפסוק ויקרבו ימי ישראל (בראשית מז כט):

7. וידבר את (כל) הדברים וגו'. ואמרו את (כל) הדברים, להעיר שהגם שהגיע יום פטירתו כאמרו אנכי היום פירוש היום מלאו ימי וגו', אף על פי כן היה בו כח היכול דבר כל הדברים הנאמרים מאן ועד סוף הספר, מה שאין כח כוללתו עשות כן, בין בכח הגופני בין בכח השכל:

8. לא אוכל עוד וגו'. לפי מה שפירשתי שהכיר בסילוק הנשמה הנקראת משה, אמר לא אוכל על דרך אומרו בספר הזוהר (ח"א ריו:) ח"ל כד נפקת נשמתא מבר נש באינון (ארבעין) [חלתיין] יומין לית בר נש שליט בנשמתיה:

9. ודקדק לומר הוא, יתבאר על דרך מה שאמר הנביא במלחמת העי כשנפל מישראל כשלשים וששה איש ונפל יהושע על פניו אמר אליו ה' קום לך למה זה אתה נופל על פניך (יהושע ז י), ואמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין מד.) שאמר ה' אליו אתה גרמת, שלא יצאת עמהם, והוא מה שאמר משה הוא עובר, פירוש הדבר תלוי שיעבור הוא בעצמו לפניך ולא שלוחו:

10. כי אתה תבוא. ולא אמר תביא, כי ה' המביא אותם, כמו שאמר למעלה ה' אלהיך הוא העובר וגו' הוא ישמיד, אלא שהוא יבוא בראשם. והגם שאמרו ז"ל (שם ח.) בפסוק שאמר בסוף הפרשה (להלן פסוק כג) כי אתה תביא, שאמר הקדוש ברוך הוא דבר אחד לדור, לפי שמשמעות תבוא סובלת גם כן אחרים עמו, לזה רצה הקדוש ברוך הוא שיפרש דבריו, ולעולם כוונת משה הייתה להעיר כי ה' הוא המביא, נמצאת אומר אמר תבוא לקבוע המעשה (בשם) [בה'] כי הוא המביא, ואמר תביא לשלול זולתו ממין האנושי:

11. וכנגד גבורת המלחמה אמר, כי לא כחו של משה הוא העושה חיל, אלא ה' הוא הלוחם, והוא אומר הוא ישמיד וגו', ולצד האמצעות אמר יהושע הוא עובר לפניך:

12. ה' הוא ההולך לפניך וגו'. ולא אמר אלהיך. כדרך שאמר לישראל (פסוק ג), לפי שאין מיחד שמו יתברך על הצדיק בחיים חייתו (תחומא תולדות ז), אבל לכללות ישראל יתחד שמו כאומרו (שמות כ ב) אנכי ה' אלהיך:

וְאוֹמְרוֹ הוּא הַהוֹלֵךְ. וְלֹא הַסְפִּיק לומר וְהוּא הוֹלֵךְ לַפְּנִיךְ, לְהַעִיר שֶׁלֹּא יִחְשׁוּ בִּיכּוּלַת הַמְצוּי בְּיִשְׂרָאֵל (לְשִׁמּוֹר) ¹⁰ [לְשִׁמּוֹר] כִּי יִכּוּל יוֹכַל לְכָל הַמְּלַחְמוֹת הַמְּזוּמְנוֹת לַפְּנִי, כִּי לֹא בִּיכּוּלְתָם תִּלְוִי הַדָּבָר, אֲלֵא כֹה לְבַד הוּא תִּלְוִי, וְהוּא אוֹמֵר הוּא הַהוֹלֵךְ, וְלֹא בְּשִׂיתוּף כַּח אַחֵר:

הוּא יִהְיֶה עִמָּךְ. אוֹמְרוֹ הוּא, לְהוֹדִיעַ כִּי מְדַרְיָגָה הַגְּדוּלָה שֶׁהִיא כִּלְלוֹת הַשְּׂכִינָה הַהוֹלְכַת לַפְּנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל הַדְּרָגָה זוֹ תְּהִיָּה עִמּוֹ, וְהוּא אוֹמֵר הוּא יִהְיֶה עִמָּךְ. פִּירוּשׁ בְּחִינַת הַמְּזוּכָרַת בְּסִמּוּךְ:

וְלֹזָה לֹא אָמַר כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַר בְּפִסּוּק הַקֶּהֱלִיל יִלְמְדוּ וְיִרְאוּ, שֶׁהֵם שְׁנֵי דְבָרִים, אֲלֵא וְלִמְדוֹ לִירְאָה, פִּירוּשׁ שְׂבוּהָ יִלְמְדוּ יִרְאֵת שָׁמַיִם. וְאוֹמְרוֹ כָּל הַיָּמִים, כִּי כִשְׁהַקְטָנִים מִתְּחַנְכִּים מִתְּחִילָתָם לִירְאָה יִתִּיּוֹד בְּהֵם יִרְאֵת ה' כָּל יְמֵיהֶם:

וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל אָמְרוּ (שֵׁם) וְז"ל הַטֶּף לְמָה, לִיתֵן שֶׁכֵּר לְמִבְיֵאֵיהֶם, עַד כֹּאן. וְאוֹלֵי שְׁנוֹתֵינוּ טַעַם לְקַטְנֵי קַטְנִים ¹⁰ שֶׁאֵינֶם מְבִינִים דְּבַר שֶׁגַם הֵם נִכְלָלִים בְּכֻלָּל הַטֶּף שֶׁאָמַר הַכְּתוּב, וּמָה שֶׁנִּתֵּן הַכְּתוּב טַעַם יִשְׁמְעוּ וְלִמְדוּ, הוּא לְבִנְיָהּ אֲשֶׁר יִתְחִילוּ הֵבֶן:

וְעוֹזְבָתִים וְהַסְתַּרְתִּי פָנַי וְגו'. הַכוּוּנָה כִּי אִם יֵתֵן ה' דַּעְתּוֹ לְדַעַת הַצְּרוֹת אֲשֶׁר יִבְאוּ עֲלֵיהֶם, יִהְיוּ רַחֲמָיו וְיִסְלַק חֲרוֹן אַפּוֹ, לֹזָה הוּא מוֹדִיעַ כִּי יִסְתִּיר פָּנָיו, וְכֹה יִמְצְאוּהוּ צְרוֹת רַבּוֹת:

וְאוֹמְרוֹ וְאָמַר בְּיָוֵם וְגו'. פִּירוּשׁ שִׁישְׁעוּ בְּדַעַתָם לְיוֹכַ הַצְּרָה שְׂרוּאִין שֶׁאֵין זֶה אֲלֵא לְצַד הַסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם, וְהוּא אוֹמֵר הֵלֵךְ, פִּירוּשׁ וְדָאֵי שַׁעַל שֶׁאֵין אֱלֹהֵי בְּקִרְבֵי מִצְאוֹנֵי וְגו' שֶׁאֵם הִיא בְּקִרְבֵי לֹא הִיוּ כָל כֶּךָ צְרוֹת בְּאֵין עֵלֵינוּ, וְצָא וְלִמְדוּ שֶׁאָמַר הַנְּבִיא (שׁוֹפְטִים י טו) וְתִקְצַר נַפְשׁוֹ בְּעַמַל יִשְׂרָאֵל, כְּבִיכּוּל:

13. ה' אינו נשׂים במצוה

יב. הַקֶּהֱלִיל אֶת הָעַם וְגו' לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְלְמַעַן יִלְמְדוּ וְגו'. צִרְיָ לְדַעַת לְמָה כָּפַל שְׁנֵי פַעְמִים תִּיבַת לְמַעַן, וְלֹא הַסְפִּיק לומר לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְיִלְמְדוּ, וְכִמוֹ שֶׁאָמַר בְּפִסּוּק שֶׁאַחֲרָי זֶה שֶׁאָמַר יִשְׁמְעוּ וְלִמְדוּ:

וְנִרְאָה כִּי לְפִי שֶׁאָמַר הַכְּתוּב הַקֶּהֱלִיל אֶת הָעַם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטֶּף לְקִרְוֹת סִפְרֵי תוֹרָה בְּאִזְנוֹתֵיהֶם, וְכִבְרֵי קֶדֶם לְנוֹ כִּי הַנְּשִׁים אֵינֶם בְּנֵי תִלְמוּד תוֹרָה, דְּכֹתִיב (לְעִיל י"א ט) וְלִמְדַתֶּם אוֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם, וְדַרְשׁוּ ז"ל (קִידוּשֵׁין כ"ט:) וְלֹא בְּנוֹתֵיכֶם:

לֹזָה חֵלֶק הַכְּתוּב שְׁתֵּי הַדְּרָגוֹת בְּמִצְוֵה זוֹ, וְאָמַר בְּחִלְהֵי חֲלוּקָה שֶׁהִיא שׁוֹה בְּאֲנָשִׁים וּבְנָשִׁים, וְהוּא לְמַעַן יִשְׁמְעוּ, פִּירוּשׁ שִׁישְׁמְעוּ מִצְוֹת הַתּוֹרָה שְׁחִיבִין הֵם לְעִשׂוֹת, וְדַבֵּר זֶה שׁוֹיֵם הֵם בּוֹ, שֶׁגַם הַנְּשִׁים חִיבִין בְּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה וּבְמִצְוֹת עֲשֶׂה שֶׁאֵין הַזְמַן גֵּרָמָא:

3 גביהם, כן כן

16. וְאוֹמְרוֹ לְפָנַי הִתְעַלְתָּ

וְדַע כִּי אֵין צָרָה וְאֵין רַעָה בְּעוֹלָם שֶׁאֵינָה כְּנֶגֶד עֲבִירָה אַחַת, כִּי ה' יוֹסֵד יִסְדוֹרֵךְ כְּנֶגֶד כָּל הַחַטָּאִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁקֶבַע שֶׁכֵּר כְּנֶגֶד כָּל מַעֲשֵׂה הַטּוֹב, וְכִיּוֹן שֶׁכֵּן אֲדָם שֶׁעָבַר עַל כָּל הַתּוֹרָה כּוֹלָה, אוֹ עַל עֲבוּרָה זֹרָה שֶׁשְׁקוּלָה כָּל הַתּוֹרָה, עוֹנֵשׁ הוּא לְבַא עֲלֵיו כָּל עוֹנְשֵׁין שֶׁבְּעוֹלָם, וְלֹזָה הַסְתִּיר ה' פָּנָיו מֵהֶם:

יג. וְעַתָּה כָּתְבוּ וְגו'. אוֹמְרוֹ וְעַתָּה, הַגֵּם שֶׁלֹּא הִיא מִשָּׁה מִתְּעַכֵּב לְעִשׂוֹת מֵאָמַר ה' תִּכְפַּר וּמִיָּד, נִתְכַוֵּן לְזִרְזוֹ לְכַתּוּב תִּכְפַּר וּמִיָּד קוֹדֵם צוּרְתוֹ אֶת יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָאִמּוֹר בְּסִמּוּךְ דְּכֹתִיב (לְעִיל פְּסוּק י"ד) קָרָא אֶת יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁהֵגֵם שֶׁהוֹעֵד הִיא לְצוּרַת יְהוֹשֻׁעַ דְּכֹתִיב קָרָא אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְגו' וְאַצּוֹנֵי, אֵף עַל פִּי כֶן חֲפָץ ה' לְהַקְדִּים הַכְּתִיבָה שֶׁל הַשִּׁירָה וְלִיְמוּדָהּ:

וכן תמצא שאמר הכתוב (פסוק כב) ויכתוב משה את השירה וגו' וילמדה וגו' ואחר כך אמר ויצו את יהושע וגו', שהוא הקדוש ברוך הוא צוה את יהושע וחזקו להביא את ישראל, ומן הראוי היה לו לגמור כל מאמר יתברך אשר יצוה, ואחר כך יקיימו מצותיו לכתוב השירה וללמדה, אלא הטעם הוא לפי שה' צוה לכתוב וללמד תיכף וזרזות זו לא בא אלא שלא לעכב עד שיצווה את יהושע:

3 גביהם, כן כן

ואחר כך אמר חלוקה בפני עצמו כנגד האנשים לבד, והוא ולמען ילמדו שהוא תלמוד תורה, ולזה לא אמר למען ישמעו וילמדו, שאז היה נשמע ששניהם בעונש אחד:

שוב ראיתי מאמר חז"ל (חגיגה ג) שאמרו חז"ל הנשים לשמוע והאנשים ללמוד, עד כאן. והם דברינו עצמם, ונתחכמו להקדים הנשים לאנשים כסדר, שהקדים הכתוב, למען ישמעו, ואחר כך ולמען ילמדו, וכמו שכתבנו:

יג. ובניהם אשר וגו'. חלוקה זו כנגד הטף שהזכיר בפסוק הקהל, אמר הטעם הגם שלא הגיעו עדיין ללמוד, אף על פי כן ישמעו ולמדו ליראה את השם, פירוש לחנכם ליראה את ה':

18. 5. מצוה נתינת סוד תורה ולימודה

ולמדה וגו' שימה בפיהם וגו'. שלש מצות צוה ה' אחת, לכתוב שנית, ללמדה את בני ישראל שידעו כוונת דברי השירה. שלישית, לשימה בפיהם לידע קריאתה:

ושלשתן עשה משה, דכתיב ויכתוב משה את השירה. ב' וילמדה את בני ישראל. ג' וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת, פירוש קרא אותה בגי'סא להם בדרך שידעו לאומרה כדרך שאמרה להם, והוא אומרו שימה בפיהם:

כז. הן בעודני חי עמכם. יתבאר על דרך אומרם ז"ל (ברכות יח.) צדיקים במיתתם קרוים חיים, והוא אומרו בעודני חי עמכם, פירוש בעוד שהחיים שלי עמכם, הא למדת שאחרי כן הוא חי גם כן אלא שאינו עמהם:

ואומרו היום. רמו שאין לו עוד עמהם אלא יום זה, ופשט הכתוב הוא עד היום:

ואומרו הייתם. לשון עבר, כי אפשר שההדרו תשובה באותה שעה, וכדין המקדש אשה על מנת שהוא צדיק גמור, אף על פי שנמצא שהיה רשע גמור אנו אומרים שהיא מקודשת, שמא הרהר תשובה באותה שעה (קידושין מט:):